

zich onderwerpt. Daarop volgt vernieuwde strijd tusschen dezen Redder en het boose element, maar deze strijd vindt zijn einde in een volkomen overwinning van den Redder, die aan het mensdom van Boven gegeven is. Hij is 't dan ook, die aan het eind der gansche wersteling de vierschaar spant. Alle dooden staan op. Ze ondergaan het oordeel. En naar dat oordeel uitvalt, gaan ze in het nieuwe Paradijs of dalen ze af in den vuurpoel. Slechts hierin scheidt zich der Perzen voorstelling van de hogere af, dat de Perzen ten slotte ook den satan zelf tot een voorwerp van verzoeking maakten, niet ongelijk aan de wijze waarop heden ten dage vele modernen het u aanprediken, dat ten slotte toch alle menschen, in het ongelooft of in het geloof gestorven, door Gods liefde gezaligd worden. Waarbij ten slotte nog zij opgemerkt, dat ook in hun gedachtenwereld de toekomstige ontwikkeling volstrekt niet alleen gesteljk van aard zal zijn, maar dat de Volanding in de geestenwereld ook de natuurwereld omvat. Lichaam en geest beiden komen in de Volanding weer tot glorie; en niet alleen de geloofvige personen, maar ook de natuur die hen omringde, de aarde waarop ze leefden, en heel het firmament dat hen bestraald heeft, wordt van al hetgeen het verderf er over spreide, verlost. Het is een Volanding die niet om den mensch gaat, maar die omvat al wat tot het grootsche werk der schepping behoort. Ook in zooverre herinnert de Perzische voorstelling ons meer dan eenige andere aan wat voortleefde in den geloofvigen kring.

DR. A. K.

VAN HET LIJDEN ONZES HEEREN.

V.

„Verloochend“.

Maar hij zeide: Ik zeg u, Petrus, de haan zal beden niet kraaien, eer gij drie maal verloochend hebt, dat gij mij kent. Luk. 22 : 34.

Wat moest onze Heiland, toen de donkerste wolken zich om hem saamtrokken, dieper in de ziel grieven, door Judas verraden of door Petrus verloochend te worden? Het is zoo, het verraad van Judas leverde hem aan het Sanhedrin over, en rechtsoftech gevoel had Petrus' verloochening voor zijn Meester niet. Maar dit is uitwendig gekend, en het diepst moet ons toch altoos vooral bij Jesus treffen wat hij leed in zijn hart. In het Evangelisch verhaal wordt dan ook bijeen gevat uit het liefden ons zoo onstandig geteekend als juist die verloochening van Petrus. Eerst de waarschuwing, toen de aankondiging, daarna de eerst ongelooftige daad, en hierop volgt dan het bitter bespoken, en in het eind komt de weerinsetting in het apostolaat met het: Hoed mijne schapen.

Bijkaas was Jesus reeds onder de instelling van het Avondmaal door de komende verloochening van Petrus ontroerd. Over Judas laat de Heer zich niet verder uit. Aan het Avondmaal zelf was de verrader reeds ontmaskerd. Maar nu het de poorte uit naar Gethsemane, vlak bij den Olijfberg, (toegaat, vervult Petrus vooral Jesus' gedachte. Hij denkt meer aan Petrus' verloochening dan aan zijn eigen kruis. Simon, Simon, zoo vloedit de waarschuwing van zijn lippen, Satan heeft zeer begeerd, u, vooral u, te siften als de tarwe, en reeds zoo lang vooruit was onze Heiland onder den druk hiervan, dat hij er reeds eer hij 't Avondmaal instelde, in het gebed met zijn Vader over gesteld had. Het zou gebeten, het zou er toe komen. Jesus die Petrus geheel doorgaat, wat vooruit, dat het er toe komen moest, en daarom had hij vooruit reeds geboden, dat Petrus toch het geloof niet mocht verliezen; en opdat hij, na zijn verloochening, niet evenals Judas na zijn verraad, de hand aan zichzelf mocht slaan, voegt Jesus er bij: Als gij mij bekeerd zijt, wees dan de steun uwer broedren! Dit was de voorstelling. En als Petrus zich niet laat waarschuwen, en zijn eigen geloofkracht overschattend, zich schier beleedigd gevoelt dat zijn Meester van hem zoo iets kon vermoeden, en er zich op beroemt, dat al vielen al de overige discipelen, bij Petrus, staande zou blijven, en niet zou geërgert worden, gaat de waarschuwing in de aankondiging over: „Ik zeg u, Petrus, de haan zal beden niet kraaien, eer gij drie maal zult geloochend hebben, dat gij mij kent.“ En ook nu weet Petrus het beter. Hij siften Meester verloochend hij is veel eer bereid met Jesus tot in den dood te gaan; en hij wapent zich met een zwaard. Als een leeuw zal hij met dit zwaard tegen de bende ingaan. En dit doet hij ook. Hij trekt 't en houwt er op in, tot er bloed vloeit, en had hij in dit heroïcisme mogen doorgaan, hij zou ook metterdaad als een dapper heer voor zijn Meester gestorven zijn. Maar zoo mocht het niet. Niet zóó had Jesus het bedoeld. En nu zijt zwaard weer in de scheede, moet nu is Petrus weg. Strijden kan Petrus, maar trouw in stilte lijden ook niet. En nu komt de verzoeking. Ze herhaalt zich tot drie malen toe, en driemaal valt Petrus, zoo zelfs, dat hij ten slotte in zelfverlooching overtaast. En toen zag hij naar Jesus, en Jesus zag naar hem. En die blik van zijn Heer doorboorde zijn ziel. Opeens is Petrus gebroken, hij weent bitterlijk en vlucht de straat op. Ja, het was wel zoo, gelijk hij 't later bij de Zee van Tiberias getuigde: „Heer, Gij weet alle dingen, Gij weet dat ik u liefheb.“

Teeken nu hierbij Petrus niet in donkerder beeld dan noodig is. Toen al de overige discipelen gevucht waren, zag men alleen Petrus met Johannes, Jesus op zijn weg naar het paleis van het Sanhedrin volgen. De anderen vlieden, hij niet. Hij wilde er bij zijn en zien hoe 't afspie, en Johannes, die onder de bedieners van het paleis kennissen had, hielp Petrus en liet hem binnen, en daar stond Petrus nu op den uitwijk als een trouwe wachter voor zijn Heer. Had toen de Hoogepriester hem in het Sanhedrin geroepen, als genuge, dan ware er geen twijfel geweest, of hij zou in heiligen geloofs moed Jesus als zijn Meester beleden hebben. Maar die dienstmaagd, en die knecht, en die derde, wat hadden zij hem te ondervragen. Zijn Ganslesch type had hij haast achterdocht gewekt. Door die leelijke vragers wilden hij zich niet laten verontsusten. Een leugen om bestwil zou niet schaden. En zoo sluipt de verloochening in zijn hart en komt de verloochening

over zijn lippen. Eens begonnen, gaat hij voort en verder. Waarom maakt men 't hem toch zoo lastig. En nu, om er een eind aan te maken, zet hij er een vloek op. Arns Petrus! Neen, in Jesus blik, toen hij Petrus op dit ogenblik aanzag, sprak geen bitter verwijt, maar veel eer diep gevoel medelijden. En als Jesus bij de zee van Tiberias hem tot driemaal, met het oog op zijn drievoudige verloochening, met zijn vraag: Simon, Jonass' zoon, hebt gij mij lief? door de ziel snijdt, dan voelt ge Jesus dit waarlijk niet doet om Petrus driemaal zeer te doen, maar alleen om hem in het oog der jongeren weer in zijn apostolaat te herstellen. Petrus was een heroïcische natuur, bij wie de moed in overmoed kon omslaan, en die hoog dorst mikken maar ook diep kon vallen. Een echt Sanguinisch temperament, dat eigen kracht overschatte. Een geboren leider, maar wien het schoorte aan zelfkennis. Dit wist satan, en daarom viel satan hem aan. Hij kon hem siften als de tarwe. En zoo kwam Petrus tot zijn diepen val. Niet uit lafheid, niet uit gewilde ontrouw, maar door de omstandigheden, waarin hij zich ongeroepen waagde. Jesus had voor hem geboden, maar toen Petrus den Voorhof inging, had Petrus niet. Hij waande zich sterk genoeg en in dien overmoed is Petrus besweken, en heeft de man die voor Jesus sterven zou, het siel lijden van zijn Heiland zoo pijnlijk verzwaid.

Verloochend te worden is voor een ieder die op voorpost staat, zoo hard. Het slaat een wonde waar geen balsam voor is. Ontrouw kreukt zoo bitter. Hier vooral waar onze Heiland voor het Sanhedrin stond en de aanklacht van Godslastering door Gods Hoogepriester tegen hem werd gesingerd. Het was voor Jesus het ogenblik van beslissing. Het doods vonnis volgde hem op zijn schreden. De getuigen, heel het Sanhedrin, de krijgsknechten, het kwam alles met een wreed en vals fanatisme tegen Jesus op, ze spogen hem in het aangezicht, ze sloegen hem in het heilig gelaat. Niemand in de gerechtzaal had medelijden met hem. Met demonische zijf vloekte en wrong het al tegen den Nazarener in. Alleen is Petrus daar nog. Jesus niet en in de verte staat. En dan op zulk een ogenblik zelfs door den vurigste onder zijn eigen jongeren verloochend te worden, verloochend tot driemaal toe. Was het voor Jesus niet om te bezwijken? Dieper dan een ander het ooit zou geveld hebben, voelde onze Heiland tot diep in zijn hart wat die verloochening was. Jesus leed er onder meer dan een onzer er onder zou hebben kunnen lijden. Zoals hij bij zoo iets leed, heeft nooit een kind des menschen er onder geleden, omdat zijn hart zoveel sifjgvoeliger was. Hij zou straks dese aarde verlaten. Hij zou zijn heilige zaak dan aan zijn jongeren moeten toevertrouwen, en onder die jongeren zou Petrus de leidman moeten zijn. En nu reeds, nog er het soover is, valt die Petrus in zoo bittere zonde. Wat uit de wereld was, het zou zich alles tegen hem keeren, alleen in zijn jongeren zou zijf steunsel zijn. En nu reeds wankelt dat steunsel, bezwijkt het, en slaat in verloochening om. Moest het dan niet, menschelijk gesproken, zijn alsof in Petrus' verloochening heel zijn heilige zaak te loor ging? In den blik, waarmee de Heer toen Petrus aansag, moet dan ook een sifjnde ernst en een niet uit te spreken smart hebben gesproken, dat Petrus er zoo diep door onthout en geschoot werd, en na pas zijn betrekking tot Jesus afgewoek te hebben, op eens in tranen uitbarstte, in berouw veronk, en een goed heenkomen zocht. Bij het kruis kwam Johannes, maar Petrus dorst bij het kruis niet meer komen. Hij voelde zich als een verworpen. Het was overmoed, het was ontrouw in Petrus geweest. Om zijn zin door te zetten, en er bij te blijven, had hij die vreeselijke woorden over zijn lippen laten komen. En nu reeds twintig eenen lang staat Petrus in Christus' Kerk als de eerste en de groote verloochenaar van zijn Heiland gebrandmerkt.

Toch heeft onder alles door zijn geloof niet opgehouden. Vrukt van Jesus' gebed, opgezonden tot den Vader nog eer de heilighenende daad volbracht was. Daardoor kon Petrus weer opkomen, en toch weer onder de apostelen vooraan worden gesteld. En hierin juist ligt voor de Christenheid aller eenooft de heerlijkste vertroosting, dat, mita het geloof volharde, geen val in zonde, hoe diep ook, ons van Jesus liefde scheiden kan. Geen zonde kon verder gaan, dan om op zulk een ogenblik, met verlokking zelfs, den Heiland te verloochenen. En als dan toch de man die zoo diep viel, weer aangenomen en zalig geworden is, wie zou dan onder ons bezwijken moeten? Is de verloochenaar van Jesus gered, dan kunt ook gij gered worden, wat schuld ook u op de conscientie drukt. Slechts op één beding, dat uw berouw even oprecht als het berouw van Petrus zij, en het ook uit uw hart, gelijk uit Petrus' hart, weerklinkt: „Heer, gij weet alle dingen, gij weet dat ik u liefheb.“

DR. A. K.

PRO REGE

DOOR

DR. A. KUYPER.

Van dit premiewerk voor abonné's op „De Heraut“ (waarop de intekening gesloten is) verscheen deel I, dat thans aan alle intekenaren, die 2 kwartaal-betalingen ad /1.25 per ex. voldeden, is toegezonden.

De eerste termijn voor deel II vervalt 31 Maart 1911. Inzending van het dan verschuldigde bedrag wordt gaarne tegemoet gezien. Bij de intekenaren, die ons geen postwissel zenden, zal later met verhooging van 6 cents voor dispositiekosten worden beschikt.

Vele intekenaren verzoeken ons losse banden verkrijgbaar te stellen of blijken de volgende deelen gebonden te willen ontvangen. Ten einde aan dit verlangen tegemoet te komen zullen verkrijgbaar gesteld worden linnen banden en banden met ledereen rug en hoeken. Een stel van 3 losse linnen banden kost /1.80, een stel van 3 losse halflederen banden /3.30. Na inzending van het bedrag volgt toezending van losse banden bij de verschijning van deel III.

Wenscht men deel II en deel III ingebonden te ontvangen, dan zenden wij een lossen band voor deel I en volgen de beide volgende deelen gebonden. In dat geval zende men ons /3.40 voor linnen banden, of /4.20 voor halflederen banden.

Duidelijke opgave van wat men verlangt en toezending van het daarvoor verschuldigde bedrag worden gaarne spoedig ingewacht.

Adm. DE HERAUT.

Maart 1911.

Amsterdam, 24 Maart 1911.

Hollandia komt nogmaals terug op den voorslag door haar gedaan om samenwerking te zoeken tusschen de Theologische faculteit en de Theologische school met behoud van beide zelfstandigheid. Volgens haar bestonden de praktische bezwaren die we tegen dezen voorslag aanvoerden, niet; is het ook niet juist, dat die bezwaren door het voorstel van Ds. Breukelaar c. s. ondervangen zijn en moet er dus een andere reden bestaan hebben, waarom die voorslag eerst werd tegengestaan en nu plotseling werd gebruikt, maar tegelijk genegeerd.

Nu willen we de geachte redactie gaarne toegeven, dat we, uit ons geheugen citerende, omdat een legger van Hollandia ons niet ten dienste stond, op één punt ons vergist hebben. Wij meenden, dat uit het standpunt door Hollandia ingenomen, voortvloeiende, dat de studenten aan beide inrichtingen collegegeld zouden te betalen hebben. Dit nu is onjuist gebleken. Hollandia had voorgesteld, dat de studenten alleen collegegeld aan de Vrije Universiteit zouden betalen en niet aan de Theologische School. Zij erkent thans echter zelf, dat dit onbillijk zou geweest zijn tegenover de Theologische school en geeft, zij het dan ook op andere gronden, toe, dat in dit opzicht het voorstel van Ds. Breukelaar praktisch beter zou wezen. Het resultaat blijft dus hetzelfde.

Maar wat de beide andere punten betreft, het dubbel collegegaan en de dubbele examens, moeten we tot ons leedwezen ook na de tegenspraak van Hollandia onze bezwaren handhaven. Wat Hollandia toch opmerkt, dat wel aan de beide inrichtingen ten deele in dezelfde vakken onderwijs gegeven en evenzeer in dezelfde vakken examens zouden worden afgenomen, maar beide malen met een verschillend doel, heft ons praktisch bezwaar niet op. Nog daargelaten de vraag of een dergelijke theoretische onderscheiding tusschen de methode van doceren en examineren in dezelfde vakken in de praktijk ooit doorvoerbaar is, blijft ons hoofdbezwaar onverminderd gelden, dat daarmee aan de studenten een last zou worden opgelegd, die niet te dragen zou zijn. Het aantal college-uren zou zóó worden uitgebreid, en de studie voor de examens zóó allen tijd in beslag nemen, dat van zelfstandige studie geen sprake meer zou wezen en bijna iedere student zou worden afgeschrikt, om aan zulk een studie zich te onderwerpen. Op deze bezwaren nu 'antwoordt Hollandia met niet één woord. In soverre het voorstel Zaandam het dubbel collegegaan tot één jaar beperkte en het candidaatsexamen aan de Theologische School verving door het proponentsexamen, waardoor althans één examen kwam weg te vallen, oordeelden we, dat dit voorstel, voor een niet onbelangrijk deel, aan deze praktische bezwaren te gemoet kwam; maar dat ze daardoor geheel ondervangen zouden zijn, gelijk Hollandia ons in den mond legt, is door ons noch gezegd, noch bedoeld. Overigens achten we een dieper ingaan op den voorslag van Hollandia thans niet noodig. Zelfs De Wachter, die dezen voorslag nog met de meeste sympathie begroette, verklaarde „geen weg te zien om zijn grondgedachte uit te voeren“; en waar niet één Kerk het voorstel van Hollandia dusver overnam, schijnt publieke discussie over haar voorstel ons praktisch van weinig nut.

Wat eindelijk de slotopmerking van Hollandia betreft, dat er een andere reden moet zijn dan we opgaven, waarom haar voorslag „genegeerd“ is geworden, zoo is de bedoeling van deze opmerking ons niet duidelijk, want we hebben geen reden opgegeven, waarom de voorslag van Hollandia genegeerd is, maar alleen objectief meegedeeld, waarom het voorstel van Zaandam ons uit praktisch oogpunt beter toescheen. Dat Ds. Sikkel zich persoonlijk gegreefd voelt, omdat hij „buiten den raad“ der mannen is gelaten, die dit voorstel ontwierpen, en nog meer omdat zij ten deele van zijn denkbeelden gebruik hebben gemaakt, zonder hem met name te noemen, is een kwestie, die — zelfs al laten we de vraag in het midden, of het wenselijke is zulk een persoonlijke kwestie in publieke discussie te brengen — uitsluitend en alleen degenen aangaat, die dit voorstel hebben ingediend, maar met onze redactie niets te maken heeft. Door ons is de voorslag van Hollandia niet genegeerd, maar reeds in 1909 besproken, en bij het nieuwe voorstel van Zaandam hebben we op den samenhang tusschen beide voorstellen uitdrukkelijk gewezen.

Van meer dan een zijde werd ons gevraagd, waarom De Heraut, die vroeger openlijk haar afkeuring te kennen gaf over het houden van vergaderingen van den Wachterbond en van andere verenigingen, waarop besluiten werden genomen in kerkelijke zaken, thans haar stem niet verhoit tegen de samenkomst van een twintigtal predikanten te Utrecht, die beraadslaagden over het voorstel Zaandam.

Mogen we hierop antwoorden, dat nooit ofte nimmer door ons gezegd is, dat een

zeker aantal predikanten of andere personen niet zouden mogen saankomen om met elkander te beraadslagen over een voorstel, dat langs kerkelijken weg zal worden ingediend. Er kunnen allerlei redenen zijn, waarom men vooraf met elkander van gedachten wil wisselen en elkanders raad wil inwinnen over de opportuniteit van zulk een voorstel. En dat zulk een saankomst, die in het minst geen officieel karakter draagt en alleen als broederlijke conferentie bedoeld is, ongeoorloofd zou wezen, zal wel door niemand worden beweerd. Zulk conferenties zijn in onze Gereformeerde Kerken steeds gehouden, en we zouden ter wereld niet weten, waarom zulk een conferentie niet geoorloofd zou wezen.

Maar geheel anders stond het in die gevallen, waarop De Heraut zich vroeger veroorloofde kritiek te oefenen. Toen was er niet sprake van een losse conferentie van enkele broeders, die alleen voor dit ene doel saankwamen, om over een bepaald voorstel van gedachten te wisselen, maar van een vast vereniging met een blijvende organisatie, die geheel buiten haar eigenlijke werking om, zich opwierp om in het algemeen leiding te geven aan ons kerkelijk leven. Dien weg keurden we af, omdat daardoor 't een bepaalde partij of groep zich organiseerde, wat op den duur tot het vormen van een Kerk in de Kerk moest leiden, of omdat een vergadering van één soort ambtsdragers die in deze kwaliteit saankomen, zoo licht gevaar loopt naast onze classes en synodes een zelfstandig regercollege te gaan vormen. Met hetgeen door Ds. Breukelaar c. s. gedaan is, heeft dit echter niets gemeen.

Toen we onlangs de schoolplaten voor de Vaderlandsche Geschiedenis, door de firma Wolters te Groningen uitgegeven, besproken hebben, wezen we er op, dat de heer Wagenvoort, die den tekst leverde bij de plaat, voorstellende de Nationale Synode van Dordrecht, zich vergist had in het moment, dat de schilderij voorstelde. Uit de tekening zeelve bleek toch, dat de schilder niet bedoeld had, gelijk de heer Wagenvoort meende, de zitting van 14 April (of juist 24) April weer te geven, waarin de Synode de personen der Remonstranten veroordeelde, maar een der eerste zittingen, waarin de Remonstranten bij monde van Episcopius hun standpunt tegenover de Synode uiteenzetten.

De firma Wolters, die niet gaarne haar keurige platen van een onjuiste toelichting verzegeld liet gaan, heeft zich gehaast naar aanleiding van onze opmerking een verbeterde uitgave van de inleiding te geven. Het pleit zeker voor den ernst, waarmee deze firma haar taak opvat, dat ze zich de niet geringe kosten aan zulk een verbetering verboden, getrouste, om accuraat werk te leveren. Voor het geval een herdruk noodig zou blijken, zouden we de firma Wolters er op willen wijzen, dat na op het schutblad en op den titel de onjuiste datum van 14 April 1619 helaas bleef staan. In den tekst zelf daarentegen is de fout thans weggenomen.

Het ontwerp-Armenwet.

I.

Nu het wetsontwerp tot wettige regeling van het Armenbestuur, door Minister Heemskerk ten vorigen jare ingediend, weldra in openbare behandeling zal komen, zij het geoorloofd ook onzerzijds over dit ontwerp, dat zoo nauw samenhangt met de belangen onzer kerkelijke armenzorg, een enkel woord te zeggen.

Wat het karakter van dit wetsontwerp betreft, heeft de Minister, gelijk algemeen erkend wordt, niet de bedoeling gehad een geheel nieuwe regeling te geven voor dit moeilijke en ingewikkelde vraagstuk, maar voortgebouwd op den grondslag der bestaande wet. Met de beginselen waarvan de Armenwet van 1854 uitgaat, kon de Minister zich in hoofdzaak vereenen, gelijk hij in zijn Memorie van Toelichting verklaarde, en hij achtte het alleen noodig binnen het kader der wet enige veranderingen aan te brengen. Zijn bedoeling was daarbij in de eerste plaats om de wet meer in overeenstemming te brengen met den bestaanden toestand en aldus wettelijk te sanctionneeren, wat feitelijk reeds burgerrecht verkregen had, maar met de letter en de bedoeling der bestaande wet in tegenpraak was. Dit geldt inzonderheid van de zoogenaamde dubbele bedoeling, die door de wet verboden was, maar in de praktijk vrij algemeen voorkwam en ten doel heeft, waar een arme door de kerkelijke of particuliere liefdadigheid onvoldoende geholpen wordt, in dat gebrek tegemoet te komen door bijstand van Overheidswege. En evenzeer geldt dit ten opzichte van het veranderd karakter der Overheidsbedoeling; moest deze volgens de wet het karakter dragen van een politieke maatregel, om iemand voor honger dood of diefstal te bewaren en dus tot het onvernijdelijke beperkt blijven, in de praktijk kreeg deze bedoeling reeds lang een meer humanitair karakter en de Regeering wil thans in de wet de vrijheid geven de Overheidsbedoeling op ruimer voet toe te passen, ook met het doel om den arme uit zijn ellende op te heffen. Sluit het wetsontwerp zich op deze beide punten aan bij wat in de praktijk reeds bestond, het derde en belangrijkste punt in dit wetsontwerp voert iets nieuws in, wat door degenen, die met de armenzorg zich inzonderheid bezig houden, in den laatsten tijd als een der voornameste eischen op den voorgrond was geschoven; het tracht namelijk een samenwerking in het leven te roepen tusschen de verschillende instellingen van weldadigheid, opdat aan den

anarchistischen toestand op dit gebied een einde zou worden gemaakt. Doordat iedere instelling op eigen gelegenheid bedeede, werden de krachten versnipperd, werd bedrog bij den arme in de hand gewerkt, die nu bij elke instelling steun kon vragen, zonder dat men wist, of hij bij een andere instelling reeds hulp ontvangen had, en werd zodoende het kwaad van het pauperisme eer gevoed dan gekeerd. Vooral dit laatste punt was echter een heet hangijzer, omdat regeling dezer samenwerking van Overheidswege door het instellen van een armenraad, zoo licht leiden kon tot Overheidsdwang en Overheidsmenging in de zaken der diakonie. Op deze klip strandde dan ook het wetsontwerp Goeman Borgjesius, dat op zeer gevaarlijke wijze inbreuk maakte op de vrijheid en zelfstandigheid der diakonien en daarom terecht een algemeen protest van de zijde der Kerken in het leven riep. Het thans ingediende wetsontwerp heeft getracht deze ernstige fout te vermijden, door de samenwerking der instellingen van liefdadigheid wel wettelijk te regelen, maar allen dwang tot deelneming uit te sluiten. Iedere instelling van weldadigheid blijft geheel vrij naar den Armenraad vertegenwoordigers te zenden of niet; de Armenraad heeft geen dwingende bevoegdheden; en de kerkelijke instellingen van liefdadigheid zullen — één geval uitgezonderd — ook niet verplicht zijn aan den Armenraad mededeeling te doen van de armen, die door hen bedeed worden.

De indruk, dien dit wetsontwerp gemaakt heeft, is over het algemeen gunstig geweest en de meest uiteenlopende richtingen op politiek en kerkelijk gebied hebben den Minister hulde gebracht voor deze proeve van wetgevend arbeid. Men prees het ontwerp, omdat het zich aanpaste bij de bestaande toestanden, de kerkelijke gevoeligheden ontzag, rekening hield met hetgeen door de verschillende stroomingen op het gebied der armenzorg gevraagd werd en door zekere soepelheid en elasticiteit het aanleggen van al te straffe banden vermeed. Het wetsontwerp was een compromis, waarin de Minister als handig stuurman door allerlei klippen was heengetuist en door het „elk wat wils“ in toepassing te brengen op sympathie bij alle partijen rekenen kon. Zoo werd het wetsontwerp niet alleen zeer gunstig ontvangen door De Standaard, maar evenzeer door de liberale Nieuws Rotterdammer, die in zijn nummer van 10 Mei 1910 de voorgestelde regeling als een „zeer gelukkige“ proeve, terwijl ook Mr. Raaymakers, een roomsch-katholiek, verklaarde, dat het schier geheel met zijn wenschen en insichten overeenkwam. Ook de Synodale Commissie der Hervormde Kerk haastte zich in een adres aan de Tweede Kamer te kennen te geven, dat zij met de hoofdideeën in dit wetsontwerp neergelegd, zich geheel kon vereenigen en overtuigd was, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk in al hare geleidelingen tot de gevraagde samenwerking van harte bereid was. Evenzoo brachten degenen, die met de armenzorg inzonderheid zich bezig houden, aan dit wetsontwerp hulde. De adviezen op de algemeene vergadering van de Nederlandsche vereeniging van Armenzorg en Weldadigheid te Groningen 7 en 8 Juli 1910 uitgebracht door de heeren Jhr. Smiiaert, Mr. Raaymakers, Mr. Treub, Mr. Van Maare en Dr. Slotemaker de Bruine, luidde in het algemeen gunstig. En de Commissie van Advies van de Centrale diakonale Conferentie onzer Kerken, bestaande uit de heeren Mr. A. J. L. van Beek Calkoen, E. Broekhuizen, Mr. Van Maare, P. I. J. Mey en Dr. J. C. de Moor, verklaarde in een uitvoerig rapport op de vergadering in September 1910 uitgebracht, dat ze zich kon vereenigen met de beginselen, waarvan dit wetsontwerp uitging, en inzonderheid waardeerde, dat de wetgever de vrijheid der diakonien ongerept had gelaten.

Scheen van dese zijde de sympathie voor het vele goede, dat dit wetsontwerp bood, dus vrij algemeen te zijn, onze kerkelijke pers oordeelde minder gunstig. Ds. Fernhout heeft in de Utrechtse Kerkbode en Ds. Bouwman van Hallum in Frijsland's Kerkblad een uitvoerige kritiek op dit wetsontwerp geleverd, waarbij tal van principiele en praktische bezwaren werden ingebracht, wier gewicht zeker niet te miskennen valt. Andere Kerkbode, zoals de Groninger Kerkbode, de Rotterdamse Kerkbode, de Zuider Kerkbode en de Noord-Hollandsche Kerkbode, volgden dit spoor. Vooral in het Noorden van ons land, waar de droeve gevolgen van te uitgebreide Staatsarmenzorg wel het ergst worden gezien, nam de oppositie tegen dit wetsontwerp een steeds scherper karakter aan. Op de provinciale diakonale conferentie te Leeuwarden traden Dr. W. A. van Es van Leeuwarden en Ds. Bouwman van Hallum op om het wetsontwerp te bestrijden, en onder hun Vrijm-scherpe kritiek bleef van het wetsontwerp niet veel goeds over. Dr. van Es ging zelfs zoover van te verklaren, dat dit wetsontwerp in alle opzichten een ombuiging naar links vertoonde en dat het vergeleken bij de bestaande armenwet eer een achteruitgang dan een verbetering was.

Gevolg van deze kritiek was dan ook, dat reeds op verschillende classale vergaderingen voorstellen werden ingediend en aangenomen, waarin aan de Generale Synode gevraagd werd, zich tot de Staten-Generaal te wenden met het verzoek het wetsontwerp-Heemskerk niet tot wet te verheffen, maar dan nog lever bij de bestaande wet te blijven. De gronden waarop dit verzoek steunde, waren in hoofdzaak de volgende:

1. dat in dit wetsontwerp de Staatsarmenzorg niet alleen gehuldigd werd, maar nog werd uitgebreid;

2. dat door de voorgestelde dubbele bedoeling de arbeid der diakonien belangrijk werd bemoeilijkt, de ontwikkeling der liefdadigheid werd verhinderd en het

gebied zou g
onbillijk
zija te
komst
van al
versorg

30. d
die of
instell
hebben
met he
de pla
kerker
institu

Ten
overal
onze le
critiek
ontwerp
besorgd
gedages
1911 w
kerkelij
een be
stembus
zou kun
tot gem
aan. M
in de ar
schillend
bedenki
bracht,
zelve, d
een twe
Vrije U
invloedri
men bij
toch „u
„grote
gaan. M
Minister
zijn geg
Staatsar

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over
zulk een
hebben o
Kerken r
Kerken a
voor de ar
aangevon
of rechten
leden. Al
toe, dat r
oppemak
heid tege
dezer bep
ze sprak
Kerk zich
zou schul
zou breke
terreun e
terrukeer
eew na
meerde K

„Van es
(in di
En de S
het magi
der Ker
dit petit
stijds we
erkend, e
diend, b
inlaat, t
schrijfen
uit dit o
af te we
erf te w
zulk een
moest bij
de Over